Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-IV

TEKLİFİNİZ VE TEMSİLİNİZ YOK İSE SİZ DE YOKSUNUZ!

İHSAN FAZLIOĞLU OKUMALARI

Önsöz Yerine,

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun ***"bilgi kendine kayıtsız kalan kişileri ve toplumları affetmez"*** nasihatini dikkate alarak, bilgiye ve bilginlerimize kayıtsız kalmama adına fazlioglu.blogspot.com adresinde samimi bir çalışma başlatılmıştır. Bu platform üzerinden Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun vermiş olduğu konferanslar, seminerler, dersler, katıldığı radyo ve TV programları, gazete ve dergilerdeki röportajları ve yazıları ile hocamız hakkında basına yansıyan diğer konular hakkında bilgi paylaşımı ve değerlendirmelere yer verilmesi amaçlanmaktadır.

Bu kapsamda, Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu hocamızın Sayın **Ahmet Faruk Çağlar** tarafından yöneltilen sorulara vermiş olduğu yanıtlardan oluşan ve ***Perspektif*** dergisinde yayımlanan ***"Teklifiniz ve Temsiliniz Yok ise Siz de Yoksunuz!"*** başlıklı röportajını istifadenize sunuyorum. Perspektif dergisi ve Sayın Ahmet Faruk Çağlar'a katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Kendisine yöneltilen sorulara yanıt veren Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu, ***"Teklifiniz ve temsiliniz yok ise, siz de yoksunuz."*** şeklindeki ifadesine ***"Bir yere gitmek bir 'teklifiniz' var ise anlamlıdır; her teklif bir 'iddiayı' içerir yani iyiye, doğruya ve güzele bir daveti, çağrıyı yani... İddia da ancak teklif eden insanların onu 'temsil' etmeleriyle tecessüm eder."*** diyerek açıklık getirmiştir. Prof. Fazlıoğlu, ***"teklifi olma"*** konusunda tarihten örnek sunmayı da ihmal etmemiştir: ***"İlk Müslümanlar, İran'a, Mısır'a ya da Bizans'a gittiklerinde bir teklif sundular... Bu teklifin içeriği 'daha insanca yaşamak' olarak özetlenebilir; yani tekliflerinin o insanların insanlıklarını daha iyi yaşamalarına neden olacağını ileri sürdüler."*** Bu değerli röportajın yararlı olmasını diler, hocamıza dair elinizde bulunan benzeri dokümanları tarafımızla paylaşmanızı rica ederim.

Muhammet NEGİZ

mnergiz@live.com

25.06.2018

PROF. DR. İHSAN FAZLIOĞLU:

"TEKLİFİNİZ VE TEMSİLİNİZ YOK İSE SİZ DE YOKSUNUZ!"[1]

Anlayış Dergisindeki yazılarınızda genel bir biz-onlar vurgusu hissediliyor. *Biz olmadan onların (Batılıların) olamayacağını, kimliklerini, tarihlerini vs. hep bize karşı inşa ettiklerini* vurguluyorsunuz. Örnek olarak, bir başka söyleşinizde, *Batı Avrupalı mahiyetini, kendini Türk'e göre konumlandırmış, ona göre tanımlamıştır* diyorsunuz. Bu zaten kaçınılmaz değil mi? Aynı şeyi biz de yapmadık mı ve hali hazırda yapmıyor muyuz? Ve Peygamber Efendimiz de yaşadığı devirde gayrimüslimlere muhalefet ederek, Müslümanların bizini (ve onlarını) inşa etmeye çalışmadı mı?

Her şeyden önce bu yazılarda yapılan ***'biz ile onlar'***, ***'ben ile o'*** ayırımı, felsefiden çok tarihsel bir tahlildir. Başka bir deyişle, felsefi olarak ***'biz kimdir?', 'onlar kimdir?', 'ben kimim?'*** ve ***'o kimdir?'*** incelemesi bir tahlili gerektirir ya da geçmişte, tarihte olup

[1] Çağlar, A. F. (Mart, 2012). İhsan Fazlıoğlu ile röportaj: Teklifiniz ve temsiliniz yok ise siz de yoksunuz!. Perspektif. https://www.igmg.org/fileadmin/magazine/perspektif/TR/2012-03/files/igmg_mart_2012.pdf, 34-38.

bitmiş bir olayı tahlil ederken bu kategorileri kullanmak başka bir tahlili gerektirir. Öyle ki, şöyle de denebilir: Gelecekte nasıl bir ***'biz ile onlar'*** ya da ***'ben ile o'*** ayırımı yapabiliriz, o da diğer bir tahlili zorunlu kılar.

Dolayısıyla, ***Anlayış***'taki yazılarda, tarihteki olmuş bitmiş bir bütünü analiz ederken, oradaki karşılıklı etkileşimi, birbirini karşılıklı var etmeyi vurgulamak için bu tür bir kategorik ayrımı kullandım. Elbette bu sadece, dediğiniz gibi, bize ya da onlara has bir durum değildir. Örnek olarak, Çinlilerin kendilerine Han ötekilerine Hun, veya Arapların, diğerlerine Acem ya da Yunanlıların, başkalarına Barbar demesi gibi. Her millet kendisini başkasına göre konumlandırıyor ve kimliğini biraz da ötekiyle girdiği ilişkiye göre inşa ediyor.

Ancak bu tarihsel bir olgu; olaya felsefi açıdan baktığımızda şöyle demek daha doğru: Mâhiyet[2] düzeyinde insan tek bir hakikate işaret eder; ancak bu mahiyet dış-dünyada tahakkuk ettiğinde, gerçekleştiğinde, ortaya çıkan bireylerin birbirleriyle ilişkileri, o kişilerin var-olma tarzlarından biri halini alır. Şunu demek istiyorum: ***Hiçbir insan dış-dünyada tek başına var değildir; ister kendi cinsleri ister maddî dünya olsun, benliğini biraz da başkalarıyla olan ilişkilerine göre kurar.***

Yani varlık, o varlığı idrak eden bir ötekine ihtiyaç duyuyor?

Elbette... Ancak bu ihtiyaç tek bir öteki ile de sınırlı değildir aslında. İdrak eden ile idrak edilen arasındaki belirlenme karşılıklıdır. Örnek olarak, bir insanın kedisiyle ilişkisi o insanın kendini idrak etme tarzına bir etkide bulunur; benzer yargıyı evi için de verebiliriz. Felsefi terimlerle şöyle denebilir: Şey, konumu ve etkinliği, üçü de **'min-vech'**[3] aynı anlama gelir; etkinlik başkalarıyla girilen ilişkiden hâsıl olur.

Beni var kılan, kendime ait, işaret ettiğim o sert öz kadar, işgal ettiğim yer ve ben-olmayanlarla girdiğim ilişkilerdir; dolayısıyla bunların üçü de ***'min-vech'*** aynı şey demektir. Ne taraftan baktığınıza bağlı kısaca; bir taraftan bakıp orada sert bir yoğunlaşmaya işaret edebilirsiniz, **'ben'** diye. Diğer bir taraftan bakıp, aslında bu **'ben'** dediğim şeyin, başkalarıyla girdiğim ilişkilerin bir hâsılası olduğu söylenebilir.

Yine başka bir açıdan bakıp, aslında **'ben'**, kapladığım yerle, konumumla ilgilidir de diyebilirsiniz. Ve fakat bu üçü tek bir gerçekliğe işaret eder. Kısaca şunu diyebiliriz: Ben, biz, siz, onlar, aslında aynı hakikatin farklı tecellileridir.

Avrupa'da ortaya çıkan bilimin hep bu 'Türk' korkusunu yenmek, üzerini örtmek için geliştiğini söylüyorsunuz. Bilimin kümülatif[4] yönüne ve tanımına hiç mi olumlu katkıları olmadı? Olduysa sizce bunlar neler?

Oldu tabii ki... Yine de şu vurguyu yapmama izin verin: Birinci sorunuzun yanıtında söylediğim gibi, vurgum, amacıma göredir; malumdur ki amaç ilgiyi belirler... Tarihteki karşılıklı inşayı ve dahi vazgeçilmezliği öne çıkartmaya çalışıyorum. Öte yandan bilim

[2] Mâhiyet: a. (ma:hiyet) 1. Nitelik, vasıf, öz, asıl, esas. 2. İçyüz.
[3] Min-vech: Bir bakımdan, bir cihetten. http://osmanlicasozluk.speakdictionary.com/Min-vechin.html
[4] Kümülatif: Katlanmış, birikmiş, yoğun, kümeli. https://www.turkcesozlukler.com/kumulatif-nedir-ne-demek

için yaptığım söz konusu vurgu, bilimin başlangıcı için tetikleyici bir unsura işarettir; yoksa tek neden olarak göstermek ya da tüm süreci açıklamak için tek bir değişkene indirgemek değildir.

Elbette Batı dünyasında yeni bilimin ortaya çıkmasında, Türklerin yanında, pek çok neden ve değişken var; her şeyden önce tarihsel süreklilik söz konusu... Dolayısıyla ***Anlayış***'taki yazılarda vurgulananlar, vurgulanmayanları ihmal etmek ya da yok saymak anlamına gelmez. Bunu, daha çok, özel bir noktayı vurgulamak için bir öne çıkartma olarak görebiliriz. Şöyle diyelim, bir örnek ile, manavdan elma alacağım; elma almam manavdaki diğer meyveleri önemsemediğim, ya da yok saydığım anlamına gelmiyor; şu anda benim elmaya ihtiyacım var ve onu alıyorum; dolayısıyla ***Anlayış'***taki yazılarımdaki vurgu, öne çıkartmak istediğim konuyla alakalı, yoksa ihmal ettiğim, yok saydığım bir alanla alakalı değil.

Bahsettiğiniz, Batılıların bilinçaltına yerleşmiş Müslüman/Türk korkusu bugün ne ölçüde etkili? Söz gelimi, 1980'lerde doğmuş bir akademisyenin araştırma konularını ne ölçüde bu Müslüman/Türklere karşı konum alış belirleyebilir? Ki düşüncenin üretildiği, en önemli merkez konumundaki Amerika'nın ve kültürünün kendinden emin, kendi dışındaki dünyaya karşı kayıtsız tavrı bu denli meşhurken...

Yurtdışı seyahatlerimde, özellikle ABD'de ve Kuzey Amerika'da bulunduğum süre zarfında yaptığım gözlemlerim doğruysa, -çok somut olarak müşahede edilebilecek bir durum değilse de-, kültürde kodlanmış bazı reflekslerden bahsedilebilir. Örnek olarak, İstanbul'un fethinin 550. yıl dönümünde, ABD'nin Ohio Eyaletindeki Grove City kentinde toplanan 43 bin Evangelistin İstanbul'u geri alma (reconquista) gibi bir konuyu konuşmaları başka nasıl izah edilebilir?

O zaman sadece bilinçaltında değil bilinçte de böyle bir arzu ve bunun etkileri var?

Kesinlikle... Ancak müsaadenizle şunu baştan belirleyelim: Birinci Dünya Savaşı sonuçlandıktan sonra kadim anlaşmazlık noktalarının birçoğu tasfiye edildi. Ayrıca 1916'da Osmanlı ateşli bir güç olarak ortadan kalktı. Ancak kadim çatışma alanlarının psikolojideki tezahürleri, çok somut olmasa da, tarihin o uzun sürecinde oluşmuş ve kimliklere yerleşmiş refleksler olarak kaldı. Belki bu durum Avrupa'da daha açık gözükebilir; ama ABD'de, Kanada'da bulunduğum dönemlerde, -özellikle somut olarak işaret edilemese bile-, insanların reflekslerinde, alışkanlıklarında, kültürel kodlarında bu tür bir yapıyı gördüğümü söyleyebilirim.

Bahusus[5] 11 Eylül olaylarından sonra bunun tekrar inşa edildiğini görüyoruz; böyle bir zemin olmasaydı, 11 Eylülden sonraki uygulamalar bu kadar kolay yürüyemezdi. Müslümanlara ve Türklere karşı geliştirilen ve hala süren psikolojik saldırılar bu kadar kolay vuku ve revaç bulamazdı. Demek ki bunun tarihi bir zemini var. Bu zemini bugünkü olaylarla mukayese ederek de anlayabilirsiniz: Diyelim ki, bugün Arap

[5] Bahusus: 1 : Hususiyle. En çok. Hele. http://osmanlicasozluk.speakdictionary.com/Bahusus.html

dünyasında herhangi bir insanın reflekslerini siz, İsrail'den, Amerika'dan, hatta sömürgecilik dönemi etkilerinden bağımsız ele alabilir misiniz? Elbette alamazsınız.

Özellikle Amerika'nın bugün Orta-Doğu'da yürüttüğü operasyonlar, oradaki insanların psikolojilerine ve bilinçaltlarına, dünyaya bakışlarına, ümitsiz ya da ümitvar olmalarına, hatta geleceğe ilişkin planlarına tesir edip, onları doğrudan yönlendiriyor.

Bu, elbette, sorunlar çözüldükçe azalacak bir durumdur; ancak tarihi reflekslerin ya da psikolojilerin o insanların kültürel kodlarına sindiğini de göz önünde bulundurmamız lazım. Örnek olarak, Amerika'dayken tanıştığım bir tarihçinin işaret ettiği bir noktayı burada vurgulamak istiyorum; dedi ki: Batı Hıristiyan dünyası ile İslam dünyası yani Türkler arasındaki ilişkinin aslında en somut kırılma noktası İstanbul'un Türkler tarafından alınmasıdır; eğer İstanbul alınmasaydı ve İstanbul, Bizans kalsaydı mesela, hâlihazırdaki psikolojik kırılma bu kadar yoğun olmayabilirdi.

Dolayısıyla bugünkü sonuçları doğurmaya bilirdi.

Evet... Başka bir deyişle, simgeler çok önemli. Netice itibariyle, biz hayatı anlamlı ve yaşanabilir kılabilmek için onu simgeleştiriyoruz. Dolayısıyla, hayat bir simgeler yığını haline geliyor, ilişkilerimiz de bu simgeler üzerinden yürüyor. Örnek olarak, şu anda Avrupa'da ya da Avrupa'nın ateşli gücünü temsil eden Amerika'da, bana göre, tavırlar alınırken, konumlar belirlenirken, ve dahi psikolojiler geliştirilirken, bu tarihsel arka plan dikkate alınmadan nasıl eyleme geçildiği anlaşılamaz.

Bir örnekle bitirelim isterseniz: 11 Eylül saldırılarının ardından, Amerika'da birçok yazar, bunun, Türklerin II. Viyana bozgununa bir misilleme olduğunu yazdı. Yine bir ABD'li Osmanlı tarihçisi çıkıp, ***II. Viyana bozgununun 11 Eylül'de değil, 13 Eylül'de olduğunu; ayrıca bu saldırıyı yapanların zaten tarih bilmediğini; dolayısıyla, özellikle bu eylemi bu iş için yapmış olamazlar*** demek zorunda kalmıştı.

Bakınız, çok basit bir şekilde, 300 yıl önce olmuş tarihi bir olaya atıf yapılıyor ve bugündeki bir eylemin bir tür rövanş almak için yapıldığına dair bir temellendirmede bulunuluyor. İslam dünyasında bunu düşünen, yazan kimse –bildiğim kadarıyla- olmadı, bu olay ile II. Viyana bozgunu arasında bir bağlantıyı bizler kurmadık/kuramadık, kuramazdık da...

Amerikalılar ise, Avrupalı köklerinde bulunan tarihi bir olaya atıf yaparak mevcut olayı anlamlandırmak, hatta anlamak istediler... Tüm örnekler, sanıyorum yukarıda söylemek istediklerimi temellendiriyor. Özetle, yurtdışındaki tecrübelerim bana gösteriyor ki, ***'her şey aynı ile vaki'***...

Yani, içeride bir problem olduğunda, bu problemini üstünü örtmek için dışarıdan bir düşman ihtiyacı beliriyor ve bu düşman ihtiyacını gidermek için ilk akla gelen medeniyet, öğe, nesne yine Müslümanlar ve Türkler oluyor.

Doğru... Ya Müslümanlar ya da daha özel anlamda Türkler. Elbette şunu da eklemek lazım: Batı ile Doğu ayrımı esasen politik, dolayısıyla yapay bir ayrımdır. Ben, örnek olarak, entelektüel tarih çalışmalarımda bu ayrımı kullanmayı sevmiyorum. Daha çok, ***'kültür havzası'***, daha doğru bir deyişle, ***'ortak kültür havzası'*** terimini tercih

ediyorum. Yani entelektüel/nazarî üretim tarihte büyük oranda tek bir havuzdur ve değişiklikler ve dönüşümler bu havuzun çeşitli yerlerindeki seyrelmeler ve yoğunlaşmalar biçiminde tezahür ediyor.

Entelektüel tarihin sınırsızlığı devletlerin politik sınırlarıyla her zaman örtüşmeyebiliyor. Yani bilgi herhangi siyasal bir kimliğe mensup olmayabilir; ama politik yapılar, belirli coğrafi sınırlar oluşturuyor; bu sınırlar nazarî[6] açıdan aslında yapay; ancak insanlar referanslarını bu kategorilere göre kurabiliyorlar. Bizler de hakikat olmasalar da, dolayısıyla mecaz olsalar da bu kategoriler ile düşünüyoruz.

Mecaz da olsa, İblis ile özdeşleştirdiğiniz Batıyı (*Anlayış Dergisi*, Sayı 2, Temmuz 2003) bu denli yazılarınızın/hareket noktanızın merkezine koymanız Batının kendisini aslında Türklere/İslam medeniyetine karşı konumlandırarak inşa ettiği görüşünüz ile çelişmiyor mu? Ya da aynı şeyi tersten siz de yapmış olmuyor musunuz? Ve en nihayetinde bu refleksif bir şey değil mi? Yani onların bizi ötekileştirmesi kadar bizim de onları ötekileştirmeye ihtiyacımız yok mu? Zira psikolojik olarak, varlığımızı bize hissettirecek ve kanıtlayacak ötekilere ihtiyaç duyarız, bu ihtiyaç medeniyetler için de geçerli değil mi?

Sorularınız, ***Anlayış'***taki yazılarımın eleştirisine dönüşmeye başladı sanırım (gülüyor). Birkaç noktaya tekrar dikkat çekmem gerekiyor: Birincisi yukarıda işaret ettiğim ***amaç***; ikincisi yazıların yazıldığı ***tarihi bağlam***; üçüncüsü yazılarda ***kullanılan dil****in*, bir şeyin ispat edilmesi için değil, bir eylemin ya da eylemlerin eleştirisi için kaleme alındığı; dolayısıyla yazılar sabit bir mahiyete değil, eylemlerden hâsıl olan sonuçlara işaret ederler. Kısaca iblislik öze değil eyleme, hatta eylemin sonucuna ilişkin bir nitelemedir. Özellikle yıkıcı güce dönüşen, herhangi bir adalet duygusu taşımayan, Cengizvârî, amaçsız yıkım...

Şöyle düşünüyorum: ***Eğer politik bir güçte moral değerler yoksa ya da bir adalet duyuşu mevcut değilse bir yıkıcılığa dönüşür.***

Dolayısıyla Batı medeniyetinin bütünü için böyle değil?

Tabii ki değil... Yazılarda söz konusu olan politik bir organizasyon, bunun komuta ettiği askeri bir savaş makinesi ve ötede beride yaptığı insanlık dışı uygulamalar; kısaca kapitalizm ve emperyalizmin şeytani zihniyeti...

Meseleyi etrafından kuşatarak ele alalım isterseniz: XVI. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'u ziyaret eden ***Postel***'in bir sözü var[7]; diyor ki: "***Türkleri önce 'ikna' etmek zorundayız;***

[6]Nazarî / نَظَرِي / نظرى: Yalnız görüş ve düşünce hâlinde bulunan ve tatbik edilmemiş hâlde olan bilgi. Henüz düşünce hâlinde olan. Teorik. (Arapça) Sırf düşünce hâlinde bulunan bilgi, teorik. https://www.luggat.com/nazari/1/1

[7]POSTEL, Guillaume (Wilhelm) (1510-1581): Fransız şarkiyatçılığının kurucularından, hümanist filozof. Avranches'a bağlı Barenton yakınındaki Dolerie köyünde yoksul bir anne babadan doğdu ve onları küçük yaşta kaybetti. Paris'te Sainte-Barbe Collège'inde okudu; Grekçe, Latince, İbrânîce ve diğer semitik dilleri öğrendi. Daha sonra Rouen'e yerleşti; burada dönemin ünlü bilgini Guillaume Budé, Marguerite de France ve I. François ile iyi ilişkiler kurdu, onlardan destek gördü. Fransa'nın 1535'te Osmanlı Devleti'ne gönderdiği ilk dâimî elçi olan Jean de la Forest'in maiyetinde yer aldı; bu görevi sırasında Rumca, Kıptîce, Ermenice, Arapça ve Türkçe öğrendi. Üç yıl sonra beraberinde

bunu denemeliyiz; onlara anlatmalıyız; bakın siz şu şu sebeplerden dolayı yanlış yoldasınız ve kendinizi tashih etmelisiniz... İkna olmazlarsa onları 'icbar' edelim[8], zorlayalım; icbar da sonuç vermez ise 'ifna' edelim[9], ortadan kaldıralım." Şimdi bu Postel'in 1500'lerin başında söylediği bir cümle; soralım o zaman, bu nasıl bir zihniyettir? Bu şu demektir: ***Ben hakikati temsil ediyorum; ve bu hakikate seni davet ediyorum; ikna yoluyla; ikna yoluyla beceremezsem seni buna icbar ediyorum; bak bu hakikate girmek zorundasın, çeşitli zorlamalar da kullanıyorum ve bununla da beceremezsem seni ifna ediyorum.*** Bu 1500'lerin başında konulmuş bir ilke.

Şimdi, bu ilkeyi ileri doğru takip ettiğimizde, örnek olarak, ***Leibniz[10]***'in Türkleri, Avrupa ordusu cepheden, Çin ordusu da arkadan kuşatıp ***'sandviç'*** etmesiyle ilgili planlarını incelersek; ya da ***Goethe***'nin Türkleri İslamsızlaştırma (de-İslamizasyon) teklifini dikkate alırsak[11]; veya diğer Batılı düşünürlerin, özellikle Osmanlı üzerindeki kanaatlerini göz önünde bulundurursak, düşündükleri şeylerin, aslında, kısmen İblisvâri bir zihniyeti temsil ettiği konusunda bir kanaate varabiliriz.

Yani bu zihniyet, insanların tümüyle ya da kültürün bütünüyle ilgili bir durum değil; daha çok siyasî örgütlerin, devletlerin Türkler ile ilgili kanaatleri ve hedefleri.... Ben şuna tüm samimiyetimle inanıyorum: Bir politik güç, bir silahlı güç, eğer o silahları, o gücü belirli ahlakî/hukukî ilkeler çerçevesinde kullanmazsa Cengizvârî bir yıkıcılığa

İstanbul'dan topladığı birçok değerli yazma eserle Fransa'ya döndüğünde Paris'teki Collège des Lecteurs Royaux'da (Collège de France) matematik, Grekçe, Arapça ve İbrânîce profesörlüğüne getirildi. Bu arada Fransızca ilk Arap dili gramerini yazdı (Grammatica Arabica, 1538-1539). Geçirdiği bir bunalım sonunda kalemini artık Tanrı yolunda kullanmaya karar verdi, üç ay içinde De Orbis Terrae Concordia adlı eserini yazdı. 1543'te hocalıktan ayrıldı ve Roma'da Cizvitler'e katıldı; ancak kısa bir müddet sonra aykırı fikirleri yüzünden tarikattan çıkarıldı. 1549'da Kudüs üzerinden İstanbul'a gitti ve iki yıl kadar orada kalmasının ardından Avrupa'ya dönüp birçok şehirde başıboş dolaştı; bir ara Viyana Üniversitesi'nde ders verdi. 1555'te hakkında açılan sapkınlık davasında suçlu bulunarak Roma'daki engizisyon hapishanesinde üç yıl yattı. Daha sonra Paris'te Saint Martin-des-Champs Manastırı'na kapatıldı ve orada öldü. https://islamansiklopedisi.org.tr/postel-guillaume-wilhelm, 25.06.2018.

[8] İcbar etmek: Birine istemediği bir işi zorla yaptırmak, zorlamak, zorunda bırakmak.

[9] İfna etmek: 1. Yok etme. 2. Tüketme

[10] LEİBNİZ, Gottfried Wilhelm (1646-1716): O, matematikçi, filozof, hukukçu, tarihçi, mühendis ve diplomattı. Ama Gottfried Wilhelm Leibniz asla sadece bir teorisyen değildi. Bilim ve uygulama arasında bir bağ oluşturmak – buydu izlediği ana çizgi, 1646 Leipzig doğumlu bu bilgenin. Teorik düşüncelerini uygulanabilirlikleri açısından da değerlendiriyordu o daima. Henüz, 21 yaşında doktora sahibi bir hukukçuyken, Mainz'da prens danışmanı olarak bir göreve başlamak için bir profesör kürsüsünü reddetmesiyle başladı bu. Oradan bir diplomat olarak Paris'e uzandı yolu; bilimin en son durumuna uygun bir hesap makinesi – toplama çıkarma, çarpma ve bölme yapmaya yönelik mekanik düzeneklere sahip pratik bir aygıt - yaptığı yere. Haiz olduğu bilgilerinden diferensiyal ve integral hesabı geliştirdi Leibniz. ; sonrasının aydınlanma, klasizim, idealizm akımlarının büyük düşünürlerini etkiledi. 1678 yılına ait bir Leibniz makalesinin ana fikri, insanın ancak kendi türdeşleri mutlu olduğu takdirde mutlu olabileceğini ifade ediyordu. Ancak bu, Leibniz'in hayatının son yıllarında integral matematiğin icadı konusunda ateşli biçimde çekiştiği Isaac Newton'un mutluluğu için geçerli değildi. Leibniz, 1716'da Hannover'de öldü. Almanya'da Leibniz ismi bugün birçok yerde mevcut. Birçoklarının yanı sıra Leibniz Topluluğu da (Leibniz-Gemeinschaft) adını bu çok yönlü bilgeden alıyor. https://www.deutschland.de/tr/topic/bilim/cok-yonlu-bilge-gottfried-wilhelm-leibniz, ***Bilgi amaçlı alıntıdır. Alman bakış açısını yansıtmaktadır***. Muhammet Negiz. 25.06.2018.

[11] Goethe'nin, "Türkleri yenmek için onları İslâmsızlaştırmak (de-Islamization) gerekir" ilkesidir. İhsan Fazlıoğlu, Derdimiz yolda olmaktır; çadır kurmak değil!, İtibar, s. 42-45, Mart 2013.

uğramaktan kaçınamaz. Ve bugün, örnek olarak, Amerika'nın Irak'ta, -ki Iraklı entelektüellerle karşılaştığım ortamlarda bizzat onlardan duydum-, Amerikan askerlerinin sırf zevk için, nişan alıp insan öldürdüklerini, bir tür avlama yaptıklarını; oradaki kütüphaneleri eğlenmek(!) için mahvettiklerini biliyoruz. Soruyorum bunu Cengizvârî ya da Moğolvârî bir istiladan farklı kılan ne? Hiçbir şey değil. Tüm bunları, olup bitenleri, bu şekilde okuyabiliriz.

***Batının insanlığın saadetini değil, kendi refahını düşündüğünü, bu yüzden insanlığa verecek bir şeylerinin olmadığını* söylüyorsunuz. Bizim ise verecek bir şeylerimiz vardı insanlığa, onlara saadete giden yolu gösterebilirdik. Öyle ise neden asırlarca kaldığımız topraklarda bu denli az etkili olduk? Asırlarca birlikte yaşadığımız, vatanımızın parçası kıldığımız Bulgarlar, Yunanlar, Hırvatlar, Sırplar vs. neden bu medeniyetten bu denli az şey öğrendi ve bu denli düşman belleyip uzak durdular?**

Öncelikle düşüncemin dayandığı ilkeyi belirleyerek başlayayım: Bir yere gitmek bir ***'teklifiniz'*** var ise anlamlıdır; her teklif bir ***'iddiayı'*** içerir yani iyiye, doğruya ve güzele bir daveti, çağrıyı yani... İddia da ancak teklif eden insanların onu ***'temsil'*** etmeleriyle tecessüm eder[12]. Bu ilkeyi tarihî bağlama uygularsak, bir medeniyetin ya da bir kültürün başka bir yere gitmesi bir teklif ile ilgilidir; yani sizin bir teklifiniz varsa başka bir yerde bulunmanızın da bir meşruiyeti vardır. Akabinde bu teklifin içeriğine bakılır; yani bu teklif insanlara ne tür bir ***'istikamet'*** veriyor.

İlk Müslümanlar İran'a, Mısır'a ya da Bizans'a gittiklerinde bir teklif sundular... Bu teklifin içeriği ***'daha insanca yaşamak'*** olarak özetlenebilir; yani tekliflerinin o insanların insanlıklarını daha iyi yaşamalarına neden olacağını ileri sürdüler. Tarihî kaynaklar bunu bize bildiriyor; nitekim teklif sahibi olduklarından geniş bir coğrafyada etkili oldular. Türkler de aynı şeyi yaptı ve bir teklif sundular.

Tekrar etmekte fayda var: Söz konusu teklif, yalnızca daha çok bilme, daha çok alet ve edevat üretme ya da daha çok tüketme hakkında değildir; tersine daha insanca yaşama, kendisiyle ve çevresiyle barışık olma üzerinedir. Bu teklife insanları icbar etmediler; ifna da etmediler insanları; ama bu teklifin içeriğine göre yönettiler ve fethettikleri coğrafyalarda yaşayan insanlara ön-görülebilir bir hayat sundular.

Örnek olarak, Osmanlılar, Balkanlarda insanların dinlerine karışmadılarsa, onları bir şeye inanmaya icbar etmedilerse ve bu nedenle de onları ifna etmedilerse, bu şu anlama gelir: Kurdukları kamu düzeni içerisinde insanların adaletten pay almalarını sağladılar; elbette bu adalet teklifleri ilkelerine göre biçimlenmişti. Yazılarda kast edilen budur...

Şimdi, sömürgecilere bakalım; geliyor ve bir şeyler öğretiyorlar; ancak bu öğretimin bedeli çok ağır... Başka bir deyişle, sömürgeciler sahip oldukları teklifi benimle adil bir biçimde paylaşmaya yanaşmıyorlar... Örnek olarak, II. Dünya savaşından sonra ABD'de geliştirilen pek çok adalet teorisine bakıldığında, tüm insanlık için değil ABD toplumu için adalet istendiği görülüyor.

[12] Tecessüm: 1. isim Boyut kazanma, cisimlenme 2. Görünmeye başlama, belirme 3. Göz önüne gelme, canlanma.

Türkler ise Balkanlara gittiğinde, Osmanlıların ya da Müslümanların yaşadığı bölgeyi merkez kabul edip diğer bölgeleri kendine hizmet eden ve ürettiklerini tüketen bir ***'çevre'*** olarak görmediler. Tersine, o bölgelerde bir Müslüman nüfus oluştuysa da Hıristiyanlarla iç içeydi; yalnızca yerli ahali değil Türkler de Balkanları kendi vatanı sayıyordu.

Başka bir deyişle, İstanbul'u ve çevresini merkez kabul edip, diğer yerlerin hammaddesini alıp, onu işleyip tekrar oradaki insanlara satmıyorlardı; yani bir tür sömüren-sömürülen ilişkisi yoktu. Balkanlar da, Mısır da, Kuzey Afrika da vatanlarıydı... Kısaca, Türkler, İstanbul'da ne kadar âdil idilerse -ki bu tartışılabilir ve eleştirilebilir- Balkanlarda da o şekilde âdildiler.

Tekrar, anlamak için soruyorum. Bir teklif vardı Osmanlıların elinde, bu tekliften neden bu kadar uzak duruldu?

Her şeyden önce şunu belirleyelim: ***Biz bugün sanayi devriminin ürettiği ve psikolojik ihtiyaçların belirlediği üretim-tüketim denkleminde yaşayan insanlarız.*** Sanayi öncesi toplumlar, psikolojik değil doğal/fizik ihtiyaçlarını karşılayacak kıt imkânlara sahiptiler. Örnek olarak, insanlar sabunla yıkanıp temizleniyorlardı; bugün ise falanca şampuanla, temizlenmek için değil, mesela, daha güzel olmak için yıkanıyoruz.

Doğal ihtiyaçlar sınırlıdır ve tatmin edilirler; psikolojik ihtiyaçlar sınırsızdır ve doyurulamazlar. Bu çerçevede teklif deyince maddî ve teknik bir içerik canlanıyor zihnimizde...

Yazılardaki söz konusu teklif, o tarihî bağlamda ***"daha insanca yaşama"*** üzerineydi ve bu teklif kanımca karşılık da buldu. Başka bir deyişle, daha somut olarak, ***Osmanlılar, o dönemin şartlarında icat edilen en âdil ekonomik sistemi, ayrıca en dengeli siyasî düzeni teklif ettiler; bu kabul de gördü zaten.***

Bunun en güzel örneği, Ankara Savaşı'ndan sonra Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyetinin, askerî kontrol kaybolsa bile, sistem olarak kendini sürdürmesidir. O topraklar başkaları tarafından ele geçirilmesine rağmen, Osmanlıların inşa ettiği sistem aynen devam ettirildi. Dolayısıyla o dönemin şartlarında Osmanlıların kurduğu sistem ***"en iyi"*** sistemdi.

Bu konuda ***Busbecq***'in[13] İstanbul'u ziyaretinden sonra[14] Fransız meclisinde yaptığı konuşmaya ya da ***Locke***'un[15] siyasî metinlerine bakılabilir. Sonuçta, o tarihî bağlamda yapılan teklif en insanî teklifti. Bu teklif bir bütün olarak bugün anlamlı olmayabilir, tadil edilmesi gerekebilir. Burada önemli olan sistemin pratik karakteri değil, sistemin zeminindeki teorik iddiadır; o da, adalete dayalı, insanların belirli bir hukuka göre hayatlarını ön-görebilecekleri bir sistem; kısaca daha insanca yaşama...

Yani insanların dinlerini ya da dillerini değiştirmemiş olması, o insanların sunulan teklifi kabul etmedikleri anlamına gelmiyor.

Hayır! Gelmiyor. Tam tersine, böyle bir zorlamada bulunmadı Osmanlılar. Yine de ***teklif***'ten din ve dil odaklı bir dönüşmeyi anlıyorsanız, Bosna'da, Arnavutluk'ta ve diğer Balkan şehirlerinde doğal bir dönüşüm yaşandı zaten. Bakınız Birinci Balkan Harbi'ne kadar Balkanlar'daki nüfusun %61'i Müslüman'dı... Temizlendiler... Öte yandan yeri gelmişken, adalet kamu alanına aittir öncelikle... Osmanlılar kamuya âdil bir düzen getirdiler; insanların niyetlerine değil...

Ancak, Efendimiz'den sonra İslam'ın ne kadar hızlı yayıldığı çok sık verilen bir örnektir ve bu örnekte, İslam'ın nüzulünden hemen sonra İslam'ın çok hızlı bir şekilde yayıldığı ve insanların hayat tarzını, dinlerini de içerecek şekilde, değiştiği vurgulanıyor.

Şimdi, başlangıçta şu ilkeyi hemen koyalım: ***Büyük kültürlerde, dinî, iktisâdî ve siyâsî değerler kaynaşmış, iç içe girmiş haldedirler. Nerede başladıkları, nerede bittikleri; nerede birleştikleri, nerede ayrıldıkları kolay kolay tespit edilemez.*** Başka bir deyişle söz konusu yayılmanın ne kadarı dinî değerlerle, ne kadarı iktisadî gerekçelerle ve ne kadarı siyasî çıkarlarla gerçekleşmiştir; kesin bir biçimde belirlenemez.

Ayrıca klasik geleneklerde savaş, iktisâdî ve siyâsî bir araçtır. Dolayısıyla naif bir tavırla tarihte her şeyin dinî değerlerle yürüdüğünü söyleyemeyiz. Söylersek eğer, Müslüman devletlerin birbirleriyle savaşlarını açıklayamayız. Öyleyse düşünürken çok soğukkanlı davranmamız gerekiyor. Bu açıdan ilk dönem Müslüman ve Arap yayılmasını dikkate alsak bile, bütün olumsuz şartlara rağmen, mesela bugün hala Arapların yüzde 30'u Hıristiyan ise eğer, bunun bize bir şeyler söylemesi lazım.

---

[13] Ogier Ghiselin de Busbecq (d. Comines (bugün Belçika ve Fransa) 1522 - ö. 1591-92), Avusturya Monarşisi için görev alan Flemenk diplomat. Aynı zamanda, 16. yüzyıl İstanbul'u hakkında en yetkin kaynaklardan biri olan Türk Mektupları adlı eseri yazmış ve bu suretle, edebiyatta gezi mektupları türünün öncülerinden biri olmuştur. Ayrıca Türk lalesini Avrupa'ya tanıtan insan olarak da bilinir. Kaynak: Wikipedia

[14] Bkz.: N. Yazıcı, "Kanuni Döneminin Bir Tanığı: Busbecq ve Türk Mektupları" http://www.nurcanyazici.com/files/publications/9.4-busbecq.pdf

[15] John Locke (29 Ağustos 1632 – 28 Ekim 1704) İngiliz klasik liberal filozof. 17. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biridir. Düşünce özgürlüğünü, insan eylemlerini akla göre düzenlemek anlayışını en geniş ölçüde yayan ilk düşünür olduğu için Avrupa'daki aydınlanma ve Akıl Çağı'nın gerçek kurucusu olarak kabul edilir. John Locke'a göre insan zihni doğuştan boş bir levhadır (tabula rasa). Daha sonra bu zihin deneyimle (tecrübe) birlikte dolar. Kaynak: Wikipedia

Öte yandan Batı Avrupa'da Hıristiyan kültürden başka bir şey var mı? Hayır! Yok. İşgal ettikleri bölgeleri, diyelim ki İspanyolların işgal ettikleri bölgeleri, Latin Amerika'yı düşünün, kimseyi bıraktılar mı? Bırakmadılar. Ama Arap coğrafyasında, İslam'ın ilk dönemlerinden beri, çok ciddi bir Hıristiyan nüfus var; Ürdün'de, Mısır'da, Suriye'de, Irak'ta ve hatta İran'da. Bakınız! İran çok katı dinî ve Şiî bir rejim olmasına rağmen orada hala ciddi oranda Yahudi ve Hıristiyanlar mevcut. Osmanlı coğrafyasında da bunun böyle olduğunu biliyoruz. Bu biraz da imparatorluk psikolojisi ile alakalıdır. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Bugün Avrupalıların bizde ***eleştirdikleri, naif buldukları, geri buldukları değerler, hâlbuki 19. yüz yılın başında, bize 'erdem'*** diye sundukları değerlerdir.

Örnek olarak, ***'ulusalcılık'*** kötü diyorlar; hâlbuki dün bunu ***bize 'erdem'*** diye dayatmışlardı. Açıkça dile getireyim, ***bugün Batılı ülkelerin bizde eleştirdikleri unsurların birçoğu bizden kaynaklanan değerler değildir; tersine bir yüzyıl önce bize erdem diye öğrettikleri ya da bize zorla dayattıkları değerlerdir.*** Metinleri tek biçimli okuma, olaylara tek biçimli yaklaşma, insanların bireysel hayatlarına karışma, insanların dinine müdahale etme vs. biz bunları yapmıyorduk ki zaten. Bizde esas olan kamusal alan idi; birey ve tür olarak insanın devamını sağlayacak ortamı sağlama yani... Onlara ayna oluyoruz aslında.

Şimdi onlar, mübalağa etmeden söyleyeyim, bizim 150 yıl önce kullandığımız ve onların ***'geri'*** bulduğu değerleri kullanmaya başladılar; fakat biz bu zaman diliminde, o değerleri unutup, onların icbar ettikleri değerleri içselleştirdiğimizden, şimdi, kendi değerlerini bizim eski değerlerimiz adına eleştiriyorlar.

Eleştirdiğimiz, insanlığa verecek bir şeyi olmadığını söylediğimiz Batı ise 200 yılda bizi (hatta bütün dünyayı) mimarimizden, eğitim sistemimize, edebiyatımızdan felsefemize her şeyi dönüştürmeyi başardı. Üstelik saadete değil, şekavete[16] yol açtıkları halde. Bu nasıl oldu? Bütün bunları sadece baskı ve zulüm ile açıklayabilir miyiz? Ya da *"başarılarının"* ardındaki diğer saikler neler/nelerdi? Bugün insanların bu Batılı kültüre ne kadar öykündüğünü, bir yargının bir Müslüman'ın ağzından değil de, bir Batılının ağzından çıkınca nasıl değer kazandığını hepimiz görüyoruz.

Bu sorunun yanıtını yukarıda verdiğimi düşünüyorum. Yine de konunun önemine binaen üzerinde tekrar durmakta fayda var sanıyorum. Her şeyden önce güç, taklit edilir; siyasî, iktisadî ya da kültürel olsun; insanlar güçlü olana katılmak, ondan pay almak isterler.

"Mal ve para insanın ayıbını örter" der Efendimiz. Yani insanın sahip olduğu, ister bilgi ister iktisadî alandaki güç olsun, onu farklı kılar. Bugün, elbette, Batılıların İslam dünyasını dönüştürmesi, yalnızca karşılıklı etkileşimle olmadı, onların işgalleriyle, icbarlarıyla, hatta imhalarıyla oldu. Bunu sömürgecilik tarihini okuduğumuzda açıkça

[16] Şekavet / şekâvet / شقاوت: Her çeşit kötülük içinde olmak. Belâ ve zillete düşmek. Sıkıntıda kalmak. Haydutluk, eşkiyalık. Kâfir veya fâsık olma, cehennemlik olma. Seâdetin zıddı. Eşkiyâlık, kötü yolda olma. Sıkıntı, azap, işkence. Haydutluk. https://www.luggat.com/%C5%9Fekavet/1/1

görüyoruz. Bu işlemi yalnızca Müslümanlara karşı değil, ele geçirdikleri tüm topraklarda yaptılar.

Bir örnek vereyim izninizle: İngiltere, Çin'i işgal ettiği zaman Çin'de afyon ticaretini yaygınlaştırıyor ve afyon gelirinden finansal kaynak üretiyor kendine. Çinli bir rahip, Protestan oluyor ve Çin halkı arasında Protestanlığı yayarak onları afyon illetinden kurtarmaya çalışıyor. İngilizler, dindaş oldukları Protestan nüfusu sahiplenmeleri gerekirken, dönemin Çin yönetimiyle işbirliği yaparak, rahibi ve etrafında toplanan insan kitlesini yok ediyorlar; elbette kârı düşürdüğü için. Çünkü kapitalist sistem, ***"değerler"*** üzerinden yürümez; ***"kâr"*** üzerinden yürür. Belki de işin ***"püf noktası"*** burası.

1780'lerin sonuna doğru Osmanlı Sultanı'na sunulan bir layihada, şöyle bir ifade var[17]: Deniyor ki; "***Artık Batı Avrupa'da işler ahlakî ve dinî değerlere göre değil; paraya, mala ve bunların ürettiği maddî değerlere göre yürüyor"***. Ve bu layihayı sunan Osmanlı bürokratının yorumu şöyle: ***"Bu yaklaşım, insanları, gayr-i insani bir hayata sürükleyecek".*** Benim de tam olarak kastettiğim bu. Önemli olan siyasî, iktisadî ve askerî hâkimiyet değil yalnızca...

Batının bizatihi[18] kendi içerisinde sahip olduğu değerler ve bunun birey ve tür olarak insan üzerinde yarattığı zulüm ki bu yalnızca dışarıya yönelik değildi; kendi içlerinde de zulüm vardı; bugün de var. İşçi sınıfının, diğer alt sınıfların çektikleri işkence dolu hayatı düşünün... Dolayısıyla, Batı ile Doğu arasında çatışma, Batılılar, Doğuluları yendi, yok etti gibi bir hâkimiyet fikrinden kaynaklanmamalı.

Önemli olan, buradaki değer sistemi ile bu değer sisteminin üzerinde inşa edildiği dünya görüşüdür. Ben, meseleyi, askerî tarih açısından, savaşlar ve yenilgiler vs. üzerinden okumuyorum. Bizatihi modern Batılı değerler sisteminin dayandığı ilkeler açısından okumaya çalışıyorum. Üretim ve tüketimin bu denli teşvik edilmesi; kârın sınırsızlığı; kontrolsüz bir hırsın, psikolojinin hâkim olması; üremenin azalması, cinsî sapkınlıkların artması; kısaca birey ve tür olarak insanın sakatlanması, tehlike altına atılması... Biraz önce de başka bir vesileyle işaret ettim: Eskiden bizler maddî ihtiyaçlarımızı gidermek için çalışırdık; şimdi psikolojik ihtiyaçlarımızı gidermek için yaşıyor ve çalışıyoruz.

Şunu açıkça söylemek lazım, daha düne kadar biz insanlar, doğadan korunmak için teknoloji geliştiriyorduk. Bugün ise bizzat kendi ürettiğimiz teknolojik yapılardan, sistemlerden korunmak için bir şeyler icat etmek zorunda his ediyoruz kendimizi. Bu nokta çok önemli: Artık çok büyük doğa olayları hariç, doğadan bizim korkacağımız, çekineceğimiz bir şey kalmadı; artık bir kuyruklu yıldız gördüklerinde insanlar paniklemiyorlar ya da bir meteor taşından ürkmüyorlar. Çünkü bunun izahını yapabiliyoruz. Hatta deprem gibi çok büyük hadiselere karşı bile tedbir alabiliyoruz; ama insanlar olarak kendi geliştirdiğimiz iktisadî ve siyasî merkezli değer sistemleri,

---

[17] Lâyiha (لائحة): Osmanlı bürokrasisinde rapor veya taslak türü belgeye verilen ad. http://www.islamansiklopedisi.info/dia/maddesnc.php?MaddeAdi=layiha

[18] Bizatihi: Kendiliğinden-"Edebiyatı yok etmeye kalkarsak konuşma dili bizatihi özelliğini kaybedecek, yoklaşacaktır." - İ. Özel http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=B%C4%B0ZAT%C4%B0H%C4%B0

kendi geliştirdiğimiz teknolojik yapılar artık bizi tüketmeye başladı. Ve biz bunlara karşı korunma yolları aramaya başladık.

İntihar olaylarının artması, üremenin azalması vb. gibi olaylar gösteriyor ki, birey ve tür olarak insan kendine zarar vermeye başladı. Şimdi biz bunlara karşı nasıl tedbir alacağız; kendimizi kendi ürettiklerimize karşı nasıl koruyacağız? Artık bununla uğraşıyoruz. Benim de tam olarak söylemek istediğim budur. Şunu kabul edelim, insanlık tarihi sütten çıkma ak kaşık değil. Bu açıdan başka milletleri olduğu gibi, Osmanlı'yı da eleştirebiliriz, Selçuklu'yu da...

Zaten insanlık tarihi bir yönüyle, savaşların tarihi, kırmaların, dökmelerin tarihidir. Belki de, Kant'ın dediği gibi, ***"tarih insanın kötü tarafının açılımıdır"***; çünkü Hegel'in vurguladığı üzere ***"cennetin tarihi olmaz; çünkü iyinin, güzelin tarihi olmaz".*** Televizyonlardaki haberler bile, kötülerin, kötülüklerin haberleridir; hırsızlığın, dolandırıcılığın, cinayetlerin... Tarih de biraz böyledir belki.

Ama burada, vurgulamak istediğim şey, en nihayetinde şu: ***Tüm insanî çabaları biz neden gösteriyoruz? Din, sanat, felsefe, bilim, ya da başka etkinlikler, her ne ise, tüm bunları neden geliştiriyoruz, amacımız ne? Güzel bir ağaç yetiştirmek için mi? Yüksek bir bina yapmak için mi? Yıkıcı bir silah icat etmek için mi? Hayır! Maddî ve manevî açıdan insanı korumak için. En nihayetinde din de insanları muhafaza etmek için değil midir? Felsefeler de, insanlığı anlamlandırmaya, insanlığı daha rahat, daha huzurlu, kendisiyle daha barışık yaşatabilmek için değil mi?***

Öyle ise şu sonuca bir bakalım: Bir sistem eğer birey ve tür olarak insanı ortadan kaldırıyorsa ya da birey ve tür olarak insanı sakatlıyorsa veya daha üst bir dil ile, birey ve tür olarak insanın hayatını daha anlamlı kılmıyor, daha mutlu yaşamasını sağlamıyorsa, o sistemin yapısında bir sorun var demektir; hem ilkeler hem de uygulama düzeyinde. İşte benim de söylediğim bu.

Hiçbir sistem, dediğim gibi, hayatın pratiğinde sütten çıkmış ak kaşık değil. Her milleti bu açıdan sorgulayabilirsiniz. Ama en nihayetinde şuna bakmamız lazım: **Sistem, bir kere kurulduktan sonra birey ve tür olarak insanların yaşamını nasıl organize ediyor? Farklılıkları nasıl bir arada tutuyor? Bunlarla olan ilişkisi nedir? İlişkileri belirli bir hukuk düzeni içinde yürütüyor mu?**

Şu denebilir: ***Batı toplumları bunu kendi içerisinde bir şekilde halletmiştir.*** Kısmen doğru; ancak kendisinden olmayan, işte ABD'de geliştirilen adalet teorilerinde gördüğümüz gibi, Amerikalı olmayanı anlamlandıramıyorsa ya da kendi kurduğu değerler sisteminde bir yere oturtamıyorsa ya da kötü bir yere oturtuyorsa orada bir sorun var demektir. Geçmişi örnek göstererek bu gerekçelendirilemez; çünkü ulaşım ve iletişim araçları yanında hukuk anlayışı da geçmişten farklıdır; bu nedenle yapılması gereken de farklılaşır; en azından farklı olmalıdır.

Ama dinî, estetik, felsefî ve ilmî değerleri kendi başlarına değil de ürettikleri artı değerle, güçle anlamlandırıyorsak, başka bir deyişle yalnızca gücün ürettiği değerleri ilişkilerimizde belirleyici kılıyorsak, o zaman sorunuzun cevabı kendiliğinden ortaya çıkar: Güç insanları dönüştürüyor, başkalaştırıyor ve diğer insanlar da bu güçten pay

almak için bulundukları konumları, insanlık konumunu terk ediyorlar; ama şüpheniz olmasın gün gelecek insanlık da insanları terk edecek.

Yani başlangıçta Batı diğer milletleri icbar etti, ancak bir süre sonra o icbar edilen, zorlanan milletler, gücü de görünce, bile isteye, Batı'ya öykünmeye başladılar.

Evet, öykünerek, ondan pay almaya çalışarak ya da psikolojik olarak rahatlamak için... Buna temsili yüksek bir örnek olarak sömürge ülkelerindeki aydının tavrı verilebilir. Katıldığım uluslararası toplantılarda bizzat gördüğüm bir durum olduğu için rahatlıkla söyleyebilirim ki bu toplantılara Türkiye'den gelen entelektüellerin, eğer ben-idraklerinde bir sorun varsa, Batılı entelektüellerle ilişkileri bir köle-efendi ilişkisi gibi son derece ezik... Aynı entelektüeller, ki ben bunların bir kısmını tanıyorum, kendi ülkelerine döndüğünde, kendi ülkelerinin insanlarına mütehakkim, tahakküm edici bir tavırları var.

Yani kendilerinden yüksek bir kültüre mensup olduklarını varsaydıkları insanlara karşı eziliyorlar; ondan pay almak onları rahatlatıyor; onlarla aynı masada oturmak, onlar gibi yemek vb... O güçten kendilerince pay almalarını sağlıyor ve orada bir eziklik de hissediyorlar; fakat bu ezikliği kendi ülkelerine gelip, kendilerinden daha aşağıda gördükleri insanlara tahakküm ederek gidermeye çalışıyorlar. Dışarıya gitmeye gerek yok; mesela Türkiye'de de sınıflar arasındaki ilişkilerde aynı durum gözlemlenebilir.

Ayrıca iletişimin, ulaşımın kolaylaşmış ve hızlanmış olması da sorumda zikrettiğim, *"nasıl oldu da Batı bütün dünyayı dönüştürmeye muktedir oldu"*ya verilecek cevabın bir parçası. 15

Kesinlikle. Elbette daha derinde ekonomik yapıya bakmak gerek. Biraz önce de dile getirdim: Toprağa dayalı tarım toplumları, kıt gelirler ile insanın sınırsız ihtiyaçlarını dengelemeye çalışıyordu. Belki de Osmanlı iktisadi etkinliğinin en büyük başarısı insanın ihtiyaçları ile kıt kaynakları bir ahenk içinde bir arada tutabilmesiydi. Ancak sanayi devriminden sonra fabrikavârî üretimde artık üretimimizde maddî engellere bağımlı değiliz, sınırsız bir üretim yapabilme kapasitesine sahibiz.

İhtiyacın çok daha fazlasını.

Evet! Marketleri düşünelim... Doğal olarak, marketlerdeki bu ihtiyaç fazlası üretimin tüketilebilmesi için de insanın bin yıllar boyunca terbiye edilen kendini kontrol mekanizması ortadan kaldırılıp, aslında ihtiyaçlarının da sınırsız olduğunu ona hissettirmeniz, öğretmeniz gerek. İşte bugün tam da böyle bir sistem içinde yaşıyoruz. Artık ihtiyacımız için değil psikolojimiz için tüketiyoruz. ***"En..."*** ve ***"Daha..."*** gibi kuvvetlendirici sıfatlara bağlıyız; başka bir deyişle araz olan sıfatlar hayatımızı yönlendiriyor; esas olan mevsûflar değil**... En**lerin ve **daha**ların sonu yok...

Bugün artık ihtiyaç maddî, fizikî olmaktan çıkıp, psikolojik bir zemine kaydı ve insanın psikolojik ihtiyaçlarını doyurmak mümkün değil; eskilerin tabiriyle ***insanın gözünü bir avuç toprak doyurur***.

İnsanın psikolojik ihtiyaçları sınırsızdır çünkü. Dolayısıyla insanın psikolojik ihtiyaçlarının sınırsızlığı ile sınırsız üretim karşılıklı birbirini körüklemekte, tetiklemekte... Bugünkü sorunların da ana kaynağı bu. İnsan, insan olmaktan sıyrılıyor artık; insanlığından çıkıyor. Bu yalnızca Batıda değil, bütün dünyada böyle.

Tabii işin trajikomik tarafı, Batı bunu uzun yüzyılların sonucunda, belirli yaşama tecrübelerinden sonra gerçekleştirdi; biz ise bunu transfer ettik, her konuda olduğu gibi. Ve bu bizde daha çok sırıtıyor ve daha büyük hastalıklara, farklı kimlik bozukluklarına sebep oluyor.

Yine Anlayış dergisindeki bir başka yazınızda (Sayı 3, Haziran 2003), *“Dünya Roma’nın düşüşünden ve barbarların istilalarından bu yana, barbarlığın ve cehaletin kol gezdiği binlerce yıllık bir uykuya daldı. Ancak 1453’ten beri medeniyet yeniden dirilmeye başladı; çünkü Türkler medeniyet yolunda hem kendileri büyük ilerlemeler gerçekleştirdiler hem de gerçekleşmesine neden oldular”* diyorsunuz. Fakat 8. Asırdan itibaren İslam’ın o zaman bilinen tüm Dünya’ya olduğu gibi Avrupa coğrafyasına da etkileri olduğunu biliyoruz, en sık dile getirilen örnek Endülüs. Buna rağmen, *“Dünya’da, 15. Asra kadar cehaletin kol gezdiği, insanlığın binlerce yıllık uykusunda kalması”* ile söylemek istediğiniz tam olarak nedir? Ki Türklerin de, 8. asırdan itibaren kendini inşa eden İslam medeniyetinin bir devamı olduğunu savunuyorsunuz.

Bunlar benim cümlelerim ya da yorumlarım değil; ***Kepler***’in bir yazısından alıntı; dolayısıyla ***Kepler***’in bir tasnifi... ***Kepler***, bilindiği üzere, astrolojiyi değiştiren; gezegenler ve yıldız astrolojisinden kuyruklu yıldız astrolojine geçen biri; özellikle siyasî olayların yorumunda... Ve bu astrolojiye göre yeni bir tasnif yapıp Türklerin geçmişteki rolünü tanımlıyor ve Türklerin bundan sonra ne yapabileceğini, kaderlerinin ne olabileceğini tayin ve tespit etmeye çalışıyor. Dolayısıyla bilim tarihi meselesi değil burada söz konusu olan. Mesele bir Avrupalının, modern bilimin kuruluşuna katkıda bulunmuş bir insanın kendi yorumu.

Yine bilindiği üzere 1453 onlar için çok önemli bir yıl; bu yılın Avrupa’da bir uyanışa sebep olduğu kabul ediliyor; tarihi de buna göre tasnif ediyorlar. Ben o yazımda şöyle bir mantıktan hareket etmiştim: Batı’da ortaya çıkan, özellikle astroloji ve astronomi bilimleri biraz da Türklerin kaderiyle alakalı olarak üretildi. Ve ***Kepler***, o tarihlerde, hemen XVII. Yüzyılın başında, Türklerin yüzyılın sonuna doğru yenileceğini öngörüyor; bu Viyana bozgununa denk gelir ki bu kehanet doğru da çıktı ilginç bir şekilde.

Özellikle 1550 ile 1650 arasında Batı’da olup biten entelektüel faaliyetler doğrudan Türklerle alakalıdır gerçekten de. Bunu ***Descartes***[19]’ın eserlerinde de görüyoruz. Nitekim Descartes’ın biraz Hıristiyanî kavramları kullanması istendiğinde***, “Ama ben sadece Hıristiyanlar için değil, Türkler için de yazıyorum”*** diyor... Yani ***filozof biraz da, dinleri, kültürleri, milletleri aşan bir perspektife sahip olmalıdır*** diyor; fakat bu

[19] René Descartes (Latinceleştirilmiş: Renatus Cartesius; sıfat hali: Kartezyen, d. 31 Mart 1596 - ö. 11 Şubat 1650), Fransız filozof, matematikçi ve yazar. Hayatının çoğunu Hollanda’da geçirmiş olup, Modern Filozofinin Babası unvanını almıştır ve kendisini takip eden Batı felsefesi çoğunlukla onun günümüzde hala çalışılan yazılarına cevap niteliğindedir. Kaynak: Wikipedia.

eserlerin muhatabının, o dönemki şartlarda en güçlü kültüre sahip Türkler olduğunu da düşünüyor.

Bunun başka örnekleri de var; işte, ***John Locke***'un siyaset felsefesinde ya da o dönemdeki diğer düşünürlerin kitaplarında bunu görebiliyoruz. Yoksa bu cümleler bir bilim tarihi yazıcılığıyla ulaşılan sonuçlar değil. Elbette, biliyoruz ki, 11. asırdan itibaren Endülüs'ten, Sicilya'dan, İstanbul'dan ve Trabzon'dan tercümelerle Avrupa'ya bilgi transferi söz konusu ve bunlar pek tabi ki 1453'den çok önceleri vuku buluyor...

Biraz da Avrupa'da yaşayan ve kendini Avrupalı Müslüman olarak tanımlayan Müslüman/Türkler adına sorayım: Türk vicdanının ve aklının birliği ve sürekliliğinin korunması İstanbul'un korunmasına bağlıdır diyorsunuz. Avrupa'da yaşayan ve muhtemelen ülkelerine artık dönmeyecek olan, kendilerine geldikleri bu ülkeleri, ülke edinmiş insanlar nasıl bakmalı İstanbul'a ya da Türkiye'ye?

Mekke'ye nasıl bakıyorlarsa aynen öyle.

Fakat Mekke'ye bakışımızın, dini saikleri, somut ve sembolik değerleri, sebepleri var.

Evet, Mekke'nin kutsal olması, sembolik değeriyle alakalıdır, yoksa ontolojik bir kutsallığı yoktur.

Ancak o sembolik değeri biz vermiyoruz.

Elbette, mensubu olduğumuz din veriyor. İstanbul'a da değeri mensubu olduğumuz tarih veriyor, biz vermiyoruz. Oradaki tarihî tecrübe veriyor; Süleymaniye veriyor; Sultan Ahmet Camii veriyor; Topkapı Sarayı veriyor; Topkapı'daki adalet kulesi veriyor; Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi veriyor... Yoksa İstanbul derken coğrafi bir yeri kast etmiyorum yalnızca, bir vicdanı ve bir idraki kast ediyorum...

Zaten İstanbul neredeyse yaşanacak bir yer olmaktan bile çıktı. Hala estetik değeri olabilir ama ben cümlelerimde oradaki tarihî tecrübeye atıfta bulunuyorum**. Dolayısıyla İstanbul'daki tarihî tecrübenin en azından ilkelerine bağlı kalarak yaşayabiliriz: Kalb-i selim, akl-ı selim ve zevk-i selim sahibi olmak[20].** Keşke tüm Türkler, Avrupa'da o değerlere göre yaşasalar; belki o zaman ferdiyeti ve cemali temessül etmiş bir Türk tipi ortaya çıkar.

İnsan, İstanbul'u ya da Türkiye'yi coğrafya olarak yanında taşıyamaz belki ama tarihî tecrübeyi taşıyabilir. Belki birkaç asır sonra İstanbul sözcüğü coğrafî bir gerçekliğe bile işaret etmeyecek; ancak o tarihî tecrübe bilgi ve edep üzerinden aktarılabilecek bir şeydir. Tıpkı Yahudilerin 4000 yıllık Babil kültürünü terbiye yoluyla çocuklarına aktarmaları gibi. Hâlbuki Babil vakıa olarak ortada değil; ama aktarılan bir kültür bir tecrübe hala.

---

[20] Kalb-i selim, akl-ı selim ve zevk-i selim kavramı konusunda Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun açıklama videosunu izleyebilirsiniz. https://www.youtube.com/watch?v=hmJPTL4bEf8, 25..06.2018.

Yani Avrupa'da kalacak olan Türklerin ve Müslümanların etkin olabilmesi, bir teklif sahibi olabilmesi için bu tarihi tecrübeye, Mekke gibi İstanbul'a da dönmeleri gerekiyor.

Evet! Ama tekrar edeyim: Bir fizikî dönüşten bahsetmiyorum. Yukarıda da işaret ettiğim gibi, temel tezim şu: Teklif sahibi iseniz ancak başkalarına örnek olabilirsiniz. Bir teklifiniz yoksa bırakınız başkalarına örnek olmayı, sesinizin bir tonu olması, hatta başkalarının yanında eşit olmanız bile mümkün değildir. Basit bir örnek vereyim, ortada bir yemek sofrası var; bu yemek sofrasında size ait olan bir şey yoksa o sofrada oturma hakkınız olmaz. En fazla çöpe atılmış artık ve kırıntılardan beslenirsiniz.

"Sofrada bir şeyiniz olsun" diyorum; bu da sıfırdan inşa edeceğiniz bir şey olamaz. Ayrıca tereciye de tere satılmaz; bu topraklarda yalnızca ***Hegel*** uzmanı olarak bunu yapamazsınız. Kendi tarihî birikiminizden, tecrübenizden faydalanmanız lazım. Bu dinî açıdan da olabilir. Ben dini yalnızca bir yaşama biçimi olarak görmüyorum; aynı zamanda varlığı ve var olanı bir idrak biçimidir din. Sonuç olarak, kendi tarihinizden gelen tecrübeyi bir şekilde, buradakileri de dikkate alarak, bir teklife dönüştürmeniz gerekiyor.

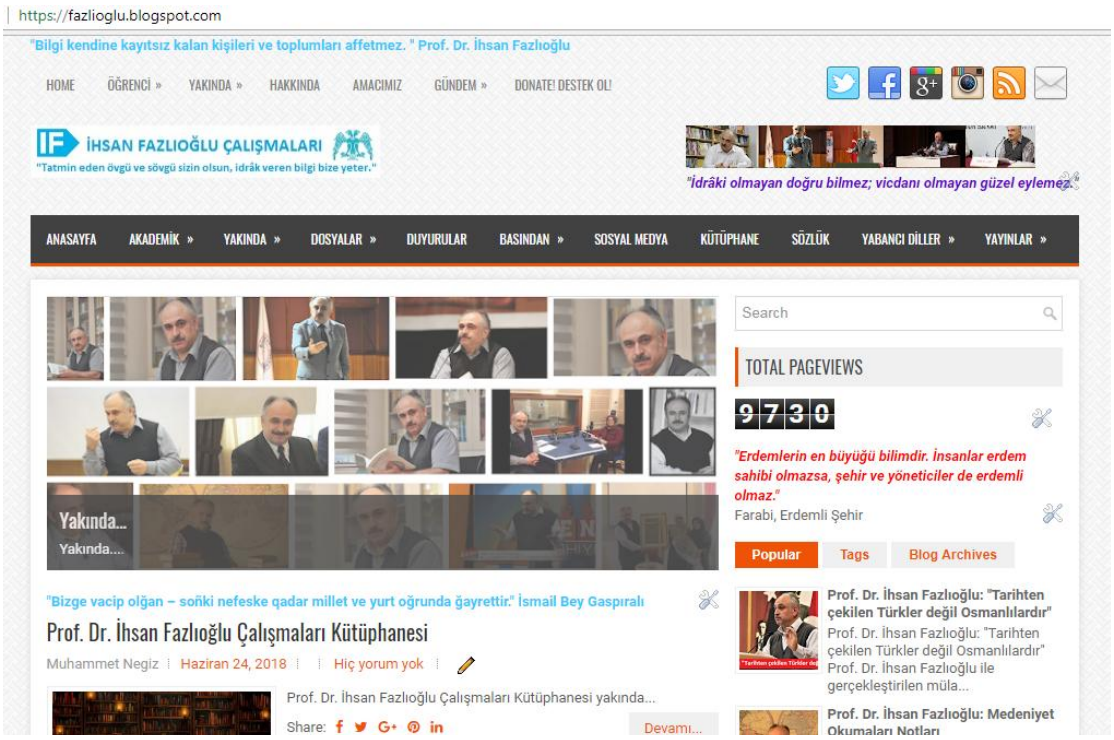
2002'de Berlin'e gelip oradaki öğrencilere konferans verdiğimde onlara şunu söylemiştim: ***On yıl sonra, 2012'de siz Almanca bir dergi çıkartabilirseniz, bir edebiyat dergisi örnek olarak... Ve buradaki duyuşlarınızı şiire vs. dökebilirsiniz, kendi muhayyilenizi hikâyeye aktarabilirseniz; Almanca edebî eserler ortaya koyabilirseniz, işte o zaman bu insanlara, bu kültüre bir teklifte bulunma şansınız olur. Yoksa burada sadece aklınızla yaşarsınız, duygularınızla değil, aklınızla para kazanırsınız, Türkiye'de yersiniz. Burası hiçbir zaman size ait olmaz, siz de buraya ait olamazsınız. Eğer erimeden, kaybolmadan buraya ait olmak istiyorsanız, yapılacak şey İstanbul'daki tarihî tecrübeyi buradaki durum ile harmanlayarak bir 'teklif'e dönüştürmek ve yaşadığınız hayatla 'temsil' etmektir. Teklifiniz ve temsiliniz yok ise siz de yoksunuz.***

Son sözüm bu.

Vakit ayırdınız, çok teşekkür ederiz.

NOT:

Röportajın tam metni ve Pdf versiyonuna http://fazlioglu.blogspot.com/2018/06/prof-dr-ihsan-fazlioglu-ile-roportajlar-serisi-4-teklifiniz-ve-temsiliniz-yok-ise-siz-de-yoksunuz.html adresinden ulaşabilirsiniz.

İHSAN FAZLIOĞLU OKUMALARI İÇİN MÜTEVAZI BİR ADRES...

http://fazlioglu.blogspot.com/

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Tarihten çekilen Türkler değil Osmanlılardır"

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Tarihten çekilen Türkler değil Osmanlılardır" Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile gerçekleştirilen müla...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: Medeniyet Okumaları Notları

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: Medeniyet Okumaları Notları Yeni Akademik Yılımızda da Medeniyet Okumaları'na Yoğun Katılım (Birinci Ders). ...

Prof.Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Prof. Dr. Fuat Sezgin ile Bilim Tarihi Üzerine Söyleşi"

Prof.Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Prof. Dr. Fuat Sezgin ile Bilim Tarihi Üzerine Söyleşi" Alanında saygın bir yere sahip olan i...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Ne Hintli bilgeler gibi sadece 'kendini', ne de İskender gibi yalnızca 'dünya'yı fethetmek..."

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile gerçekleştirilen Arka Kapak dergisi röportajını iktibas ettik. " Ne Hintli bilgeler gibi sadece ...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu tarafından verilen k...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Osmanlı Klasik Dönemi Düşüncesi Dersleri Arşivi
Osmanlı Klasik Dönemi Düşüncesi Dersleri Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu tarafından İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde verilen Osmanlı ...

İHSAN FAZLIOĞLU: "ÂMENTU'NÜN BEDELİNİ ÖDEMEK -Ne Yapmalı? Bedel, Bakış ve Süreklilik"

İHSAN FAZLIOĞLU, İLEM (İLMÎ ETÜDLER DERNEĞİ YAZ OKULU AÇILIŞ DERSİ) ÂMENTU'NÜN BEDELİNİ ÖDEMEK -Ne Yapmalı? Bedel, Bakış ve Sürekli...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "AmenTU" Diyebilecek Bir Ferd Yetiştirmek

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "AmenTU" Diyebilecek Bir Ferd Yetiştirmek Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "AmenTU" Diyebilecek ...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Sözleri

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'na ait ifadelerden bir kısmı aşağıdaki gibi alıntılanmıştır. Bir milletin geleceğini belirlemek o mill...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu, Sözün Özü Programı 91. Bölümüne Katıldı

Türk ve İslam dünyasının temel konuları Sözün Özü'nde konuşuluyor. Fikirler, mütefekkirler, düşünce sorunları ve çözüm önerileri akademik...

“Batı ile Doğu ayrımı esasen politik, dolayısıyla yapay bir ayrımdır. Ben, örnek olarak, entelektüel tarih çalışmalarımda bu ayrımı kullanmayı sevmiyorum. Daha çok, ‘kültür havzası’, daha doğru bir deyişle, ‘ortak kültür havzası’ terimini tercih ediyorum. Yani entelektüel/nazarî üretim tarihte büyük oranda tek bir havuzdur ve değişiklikler ve dönüşümler bu havuzun çeşitli yerlerindeki seyrelmeler ve yoğunlaşmalar biçiminde tezahür ediyor.”

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu